

IMPULS – 3

HEMELVAART

Stilstaan bij Hemelvaart

Tien dagen voor Pinksteren viert de kerk Hemelvaart. Maar wat is er met de kerkdienst op Hemelvaart gebeurd? We krijgen van de overheid en samenleving een vrije dag met Hemelvaart om naar de kerk te gaan en dan zijn veel van onze lutherse kerken dicht. Waar we ooit van de overheid en samenleving op Hemelvaartsdag vrij kregen om naar de kerk te gaan geniet nu de samenleving hierdoor van een extra lang weekend. Het christelijke feest dat hieraan ten grondslag ligt is daarentegen hopeloos op de achtergrond geraakt.

Hemelvaart het stiefkindje onder de feestdagen

Wat maakt nu dat de Hemelvaartsdag als christelijke feestdag zo zwak in zijn schoenen staat, wat maakt dat de Hemelvaartsdag het stiefkindje van de christelijke feestdagen is geworden? Ik hoorde weleens zeggen dat veel predikanten en nog meer de gemeenteleden verlegenheid ervaren bij de Hemelvaart van Jezus. Het zegt hen niets. Als mensen van deze tijd kunnen we ons nog maar weinig voorstellen bij de hemel en al helemaal niets bij een hemelvaart. Het wereldbeeld van een aarde met daarboven een hemel en eronder een hel is passé. We leven onder een gesloten hemel, zo lijkt het. Wat moeten we ons dan voorstellen bij de Hemelvaart?

De Hemelvaart gaat niet over ons?

Ik heb het vermoeden dat daarnaast ook een rol speelt dat het feest van Hemelvaart alleen maar om Christus lijkt te draaien, Zijn Hemelvaart. Wat hebben wij mensen hier op aarde eraan? Vaak wordt er dan gezegd dat Christus eerst ten hemel moest varen voordat er tien dagen later met Pinksteren de Heilige Geest wordt uitgestort over alle aanwezige volgelingen van Christus. Die Hemelvaart kan zonder ons maar bij de uitstorting van de Heilige Geest daar willen we wel bij zijn. Zo lijkt het een beetje alsof de Hemelvaart iets voor Christus is en Pinksteren het feest voor ons.

Ja, Hemelvaart gaat allereerst om de troonsbestijging van Christus. Hemelvaart zou je kunnen zien als het kronings- en dus koningsfeest van Christus. Dat het een groots feest is dat Jezus met Hemelvaart de troon bestijgt, dat Jezus op die plek terecht komt die Hem toekomt: gelijkwaardig naast God – dat lijken we niet mee te willen vieren. We zijn een beetje als een feestganger die het feestvarken de feestvreugde misgunt.

De Hemelvaart brengt Christus nabij

Wanneer we vervolgens denken dat door de Hemelvaart Jezus uit onze wereld is vertrokken dan hebben we het mis. Omdat Jezus deel van de hemel is geworden kan hij alomtegenwoordig zijn. Dat is theologentaal. Juist door die Hemelvaart heeft Jezus afscheid genomen van tijd en ruimte en kan hij altijd, overal tegelijk aanwezig zijn waar mensen in zijn naam samenkomen. Die aanwezigheid wordt het meest concreet in het avondmaal.

Of zoals Luther het uitdrukt: “Daarom hoed je ervoor, te denken, Hij is nu ver weg van ons! Integendeel, toen Hij op aarde was, was Hij ver weg van ons, nu is Hij dichtbij”.

Deze lutherse verbinding van Hemelvaart en het avondmaal heeft de lutheraan Pieter Boendermaker in het lied ‘Gij, Jezus Christus, opgestegen’ zo treffend bij elkaar gebracht. De Hemelvaart van Christus is dus van groot belang voor de lutherse avondmaalsopvatting.

Lutheranen zijn vaak erg gehecht aan het kerkelijk jaar met zijn feesten en de zondagen met elk een eigen kleur, eigen naam en karakter dan is het des te opmerkelijker wanneer op sommige plaatsen dit feest van Hemelvaart wordt overgeslagen.

Hoe komt het toch dat we denken dat we Hemelvaart kunnen overslaan en Pinksteren niet?

Ds. Susanne Freytag

Oude Lutherse kerk Amsterdam

‘Gij, Jezus Christus opgestegen’

Een lied van Nederlands-lutherse huize

Dit lied ontstond zo’n 70 jaar geleden. Destijds was Prof. Pieter Boendermaker (1893-1977) actief betrokken in de commissie ‘ter herziening van gezangboek en liturgie’. Het was Willem Mudde (1904-1984) die de melodie hierbij componeerde. In het Liedboek ‘Zingen en bidden in huis en kerk’ werd dit lied opgenomen onder nummer 380.

Tekst

In 1955 verscheen dit in de rubriek ‘Hemelvaart’. De eerste helft van strofe 1 laat daarover geen misverstand bestaan. In de tweede helft van deze strofe is er plotseling een omslag en gaat het over Goede Vrijdag: daardoor is zijn lichaam ons levensbrood is geworden.

Waar in strofe 1 Jezus is ‘opgestegen’, zo dicht Boendermaker in strofe 2 dat Jezus ‘ten troon is verheven’. Ook in deze strofe blijft de beschrijving niet bij Hemelvaart stilstaan. In de tweede helft vindt er weer die omslag plaats, nu echter in iets bredere zin. Hier worden Goede Vrijdag en Paasmorgen bezongen. Dood én opstanding.

Het lijkt alsof de dichter in zijn verhaal per strofe een steeds grotere afstand creëert tussen God en de mens en daarmee de Hemelvaart, als het ware in tijd, in verschillende tekeningen weergeeft. Waar in strofe 1 Jezus opstijgt, heeft Hij in strofe 2 plaatsgenomen op de troon.

De tekst ‘Gij [...] belooft voor ons verloren leven behoud in eeuwigheid’ wil niet een beklemtoning zijn van ‘verloren leven’ maar is een optimistisch gegeven omdat ‘ons leven is behouden door Christus, in majesteit aan Gods rechterhand.’

In strofe 3 is ‘uw heerlijk verborgen’. Strofe 3 is niet meer te visualiseren, het is mystieker geworden. Zo gaat dat ook in het vervolg van deze strofe ‘Gij, kracht, verhuld in brood en wijn, wilt onze eeuwige spijze zijn’. De terminologie ‘verhulling’ en ‘eeuwigheid’ versterken het meer-mystieke karakter van deze strofe.

Strofe 4 is een gebed om het licht te mogen zien ‘voor het oordeel onbevreesd’. Hierin klinkt wederom optimisme in door. In ons laatste uur staat Hij ons, ten troon verheven, nabij. Hiermee grijpt Boendermaker terug op strofe 2. De laatste

zin van deze strofe is kort en bondig 'Mijn kracht zijt Gij'. Misschien wel de meest kernachtige conclusie van dit lied.

Melodie

Zingend- en spelenderwijs dienen de regels 1 en 2 als één zin gedacht te worden. Logischerwijs geldt dat ook voor de regels 3 en 4. Vanwege de relatief lange slotnoot in regel 5 komt deze een beetje op zichzelf te staan. De regels 6 en 7 dienen zéker als één zin gedacht te worden omdat anders de kans bestaat dat regel 7 slechts als aanhangsel klinkt.

Mudde heeft de tekst met de melodie willen verklanken. 'Gij, Jezus Christus opgestegen' toonzet hij door de melodie op te laten klimmen om vervolgens in 'tot hoogste heerlijkheid' door te klimmen tot de top-noot van de melodie. Hans Jansen verwoordde het als volgt: 'De tekst bracht de melodie voort, de melodie brengt de tekst volop tot leven.'

Vanuit de genoteerde maatsoort gezien komt het de melodie ten goede door deze in een niet al te hoog tempo te nemen.

Tenslotte

In 1988 is dit lied door de Lutheranen als zondagslied geplaatst op zondag 'Exaudi' (of: Wezenzondag), de eerste zondag ná Hemelvaartsdag. Vanuit het lied gezien een opmerkelijke keuze, maar vanuit de praktijk gezien een logische beslissing omdat Hemelvaartsdag nu niet bepaald een hoogfeest is dat in de Nederlands-lutherse kerken gevierd wordt. Maar ach, het is overigens ook uiterst functioneel is: wij wezen zijn minder verweesd zoals in strofe 3 staat.

In het liedboek 'Zingen en bidden in huis en kerk' heeft dit lied een plaats gekregen in de rubriek 'Maaltijd van de Heer'. Hopelijk draagt dat ertoe bij dat het vaker gezongen zal worden dan op Hemelvaartsdag alleen.

Jeroen de Haan

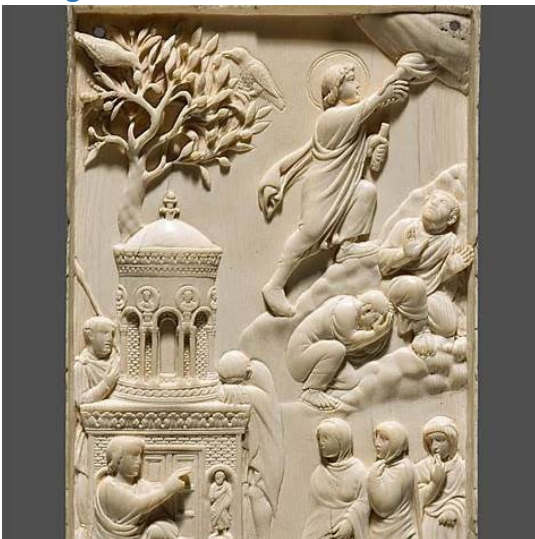
Impuls-3 Hemelvaart

Van opstijgende voeten tot goddelijke verheffing: de Hemelvaart van Christus in de kunst

De Hemelvaart van Christus, veertig dagen na Pasen gevierd, is al sinds de vroege middeleeuwen een geliefd thema in de christelijke kunst. Door de eeuwen heen heeft de manier waarop kunstenaars dit mystieke moment verbeelden zich wel veranderd — van letterlijk opstijgende voeten tot symbolisch geladen leegte. Deze artistieke ontwikkelingen weerspiegelen niet alleen de esthetische voorkeuren van hun tijd, maar ook veranderde theologische interpretaties van de betekenis van Hemelvaart.

Vroege kunst: de Reidersche Tafel

Reidersche Tafel, ca. 400 n.Chr. (Publiek domein via Wikimedia Commons)

De oudste bekende westerse voorstelling van de Hemelvaart dateert uit de 5e eeuw. Op dit kleine ivoren paneeltje, de zogenaamde Reidersche Tafel, klimt Christus als een wandelaar een heuvel of wolk op, terwijl een hand van God uit de hemel reikt om Hem op te nemen.

Impuls-3 Hemelvaart

Opvallend is dat het beeld het Paasverhaal en de Hemelvaart samenvat in één moment, in tegenstelling tot Handelingen 1 waarin veertig dagen tussen beide gebeurtenissen liggen. Twee menselijke figuren reageren verschillend: de ene kijkt verlangend omhoog, de andere bedekt zijn gezicht — een symbolische verwijzing naar het mysterie van 'zien' als geloofservaring.

Byzantijnse invloed: zwevend in majesteit

Vanaf de 6e eeuw ontstaat in Syrië een andere beeldtaal die we later ook in de Byzantijnse kunst terug zien: Christus verschijnt onbeweeglijk in een mandorla (een amandelvormige stralenkrans), gedragen door engelen. In plaats van een actieve beweging omhoog, wordt hier de goddelijke majesteit benadrukt. Deze assumptietypus (Christus wordt verheven, niet zelf opstijgend) toont Hem als verheven Heer, niet als wandelaar.

De Codex van Echternach (11e eeuw)

Hemelvaart van Christus in de Codex van Echternacht, ca. 1030 (<https://www.facsimilefinder.com/articles/echternacher-evangelistar-faksimile/>)

In het hoogmiddeleeuwse Westen ontwikkelt zich een nieuwe stijl, zoals te zien is in de beroemde Codex Aureus van Echternach. Deze miniatuur toont een piramidale compositie: onderaan de apostelen, daarboven engelen, en aan de top Christus — half raakt hij nog in de aardse werkelijkheid, half is hij al in de hemel opgenomen.

Hier zweeft Christus als het ware tussen aarde en hemel, gedragen door engelen. Het is opnieuw een assumptietypus — Hij wordt opgenomen. De symboliek van afstand én nabijheid is hier duidelijk: Christus verwijderd zich fysiek, maar blijft betrokken bij de gemeenschap.

Laatmiddeleeuws realisme: Conrad von Soest

Conrad van Soest, *Bad Wildunger Altar* 1403, *Himmelfahrtmotiv*, (Publiek domein via Wikimedia Commons)

In de 15e eeuw brengt Conrad von Soest de Hemelvaart opnieuw realistisch in beeld in het Bad Wildunger Altaar. Christus is hier kleiner dan de apostelen, wat perspectivisch afstand suggereert. Tegelijk wendt Hij zich naar hen toe — een spanningsveld tussen vertrek en nabijheid. Bijzonder is dat Christus voetafdrukken op de grond achterlaat. Dit herinnert de gelovige eraan dat Hij werkelijk op aarde was, en nodigt tegelijk uit tot navolging: “Vol in Zijn voetstappen.”

Ritueel en theologie in de middeleeuwen

De beeldtaal werd ook ritueel tastbaar: in veel middeleeuwse kerken werd een Christusbeeld via een gat in het gewelf omhoog gehesen, waarna bloemen of vurige vlas (symbool voor de Geest) op de gelovigen neer regenden. Soms werd tegelijk een duivelsbeeld omlaag gegoooid — een dramatisch visueel contrast tussen de verhoging van Christus en de val van het kwaad.

Moderne kunst: de leegte die spreekt

Jannis Kounellis, *Tragedia Civile* 1975 (Publiek domein via Wikimedia Commons)

Ook in de moderne kunst zijn echo's van het Hemelvaartsgebeuren te vinden. Zo toont de Griekse kunstenaar Jannis Kounellis in zijn werk *Tragedia Civile* (1975) een lege jas en hoed aan een kapstok voor een gouden achtergrond.

De drager is afwezig, maar zijn aanwezigheid blijft voelbaar. Het werk verbeeldt hetzelfde theologische spanningsveld: Christus is verdwenen, en tegelijk aanwezig. Hij komt terug.

Wat de kunst verteld

De Hemelvaart is in de kunst nooit simpelweg een "weggaan". Steeds weer proberen kunstenaars het paradoxale te vatten: Christus verdwijnt aan het oog, maar blijft nabij; Hij stijgt op, maar laat sporen na; Hij is verheven, maar roept tot navolging. Wat Handelingen beschrijft als een wolk die Hem aan het zicht onttrekt, wordt in de kunst een ruimte vol betekenis — een spanningsveld tussen hemel en aarde waarin de gelovige zijn eigen plaats mag zoeken.

Ds. Kersten Storch